

ROLUL DEFINITORIU AL FRANCOFONIEI ÎN PARCURSUL EUROPEAN AL REPUBLICII MOLDOVA

THE DEFINING ROLE OF FRANCOPHONIE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S EUROPEAN INTEGRATION

Adela TALCHIU-CHIRIȚA

doctorandă

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C.Stere”

ORCID: 009-0004-4218-8475

e-mail: adelachirita@yahoo.fr

CZU 008.001.5.009(478:44):061.1EU

Rezumat: Având în vedere că Republica Moldova se află într-o zonă de intersecție între influențele din Est și cele din Vest, acest stat a traversat un drum complex în căutarea identității sale naționale și a integrării în structuri internaționale, după obținerea independenței sale. În acest context, mai întâi, aderarea la Organizația Internațională a Francofoniei (OIF) din 1997, și în același an, semnarea unui acord de sediu între Agenția universitară a Francofoniei (AUF) și Guvernul Republicii Moldova, pentru instalarea la Chisinău a reprezentanței AUF, au jucat un rol esențial în promovarea valorilor europene, democratice și culturale. Astfel, Francofonia a devenit un instrument strategic în procesul de integrare europeană a Moldovei, influențând educația, cultura, diplomația și relațiile internaționale ale țării și a contribuit la determinarea obiectivelor sale strategice. Reprezintă un ansamblu de valori, o platformă de cooperare internațională și o solidaritate activă, Francofonia devine o rampă de lansare pentru integrarea europeană a Republicii Moldova, oferind atât recunoaștere și vizibilitate internațională, cât și susținere în procesele de reformă internă și un sprijin în domeniul educației și a învățământului superior. Pe plan diplomatic, Republica Moldova a reușit să își consolideze relațiile bilaterale cu statele francofone, dar și cu numeroase organizații internaționale obținând sprijin pentru aspirațiile sale de aderare la Uniunea Europeană. În contextul geopolitic actual, Francofonia oferă, în continuare, Moldovei o platformă stabilă pentru afirmarea pozițiilor sale europene în foruri internaționale. Apartenența la Francofonia rămâne o expresie a orientării ireversibile a Moldovei către un viitor european, bazat pe libertate, democrație și respect reciproc. Articolul este elaborat în cadrul implementării proiectului Jean Monnet Chair „EU’s role in the emerging international system” (EUREIS), nr. 101126798.

Cuvinte cheie: *Francofonie, integrare europeană, ansamblu de valori, cooperare internațională.*

JEL: F50, F53, Z13

Résumé: Située au carrefour des influences orientales et occidentales, la République de Moldavie a parcouru, depuis son indépendance, un chemin complexe à la recherche de son

identité nationale et de son intégration dans les structures internationales. Dans ce contexte, l'adhésion à l'Organisation internationale de la Francophonie (OIF) en 1997 et, la même année, la signature d'un accord de siège entre l'Agence universitaire de la Francophonie (AUF) et le Gouvernement de la République de Moldavie pour l'accueil du bureau de l'AUF à Chișinău, ont joué un rôle essentiel dans la promotion des valeurs européennes, démocratiques et culturelles. La Francophonie est ainsi devenue un instrument stratégique dans le processus d'intégration européenne de la Moldavie, influençant l'éducation, la culture, la diplomatie et les relations internationales du pays, et a contribué à la définition de ses objectifs stratégiques. Représentant un ensemble de valeurs, une plateforme de coopération internationale et de solidarité active, la Francophonie devient un tremplin pour l'intégration européenne de la Moldavie, offrant à la fois une reconnaissance et une visibilité internationales, ainsi qu'un soutien dans les processus de réforme interne et un appui dans le domaine de l'éducation et de l'enseignement supérieur. Sur le plan diplomatique, la République de Moldavie a réussi à renforcer ses relations bilatérales avec les pays francophones et avec de nombreuses organisations internationales, ayant obtenu ainsi un soutien à ses aspirations d'adhésion à l'Union européenne. Dans le contexte géopolitique actuel, la Francophonie continue d'offrir à la Moldavie une plateforme stable pour affirmer ses positions européennes dans les enceintes internationales. L'appartenance à la Francophonie reste l'expression de l'orientation irréversible de la Moldavie vers un avenir européen fondé sur la liberté, la démocratie et le respect mutuel. L'article a été préparé dans le cadre de la mise en œuvre du projet de Chaire Jean Monnet « EU's Role in the Emerging International System » (EUREIS), n° 101126798.

Mots-clé: *Francophonie, intégration européenne, ensemble de valeurs, coopération internationale*

JEL: F50, F53, Z13

Abstract: Situated at the crossroads between Eastern and Western influences, the Republic of Moldova has followed a complex path in its search for national identity and integration into international structures since gaining independence. In this context, the country's accession to the International Organization of La Francophonie (OIF) in 1997, along with the signing in the same year of a headquarters agreement between the Francophone University Agency (AUF) and the Government of the Republic of Moldova to establish the AUF representation in Chișinău, played a key role in promoting European, democratic, and cultural values. La Francophonie has thus become a strategic instrument in Moldova's European integration process, influencing the country's education, culture, diplomacy, and international relations, and contributing to the definition of its strategic objectives. Representing a set of values, a platform for international cooperation, and active solidarity, Francophonie serves as a springboard for the European integration of the Republic of Moldova, offering both international recognition and visibility, as well as support for internal reform processes and in the fields of education and higher learning. At the diplomatic level, the Republic of Moldova has succeeded in strengthening its bilateral relations with Francophone countries, as well as with numerous international organizations, gaining support for its aspirations to join the European Union. In the current geopolitical context, Francophonie continues to provide Moldova with a stable platform for asserting its European positions in international forums. Membership in Francophonie's structures remains an expression of Moldova's irreversible orientation toward a European future based on freedom, democracy, and mutual respect. The article has

been prepared within the framework of the implementation of the Jean Monnet Chair project “EU’s Role in the Emerging International System” (EUREIS), No. 101126798.

Keywords: *Francophonie, European integration, set of values, international cooperation*

JEL: F50, F53, Z13

Întroducere. Orientarea Republicii Moldova către un parcurs european a fost formulată imediat după obținerea independenței. Un adevărat dinamism în implementarea reformelor poate fi remarcat astăzi la acest capitol, cu restructurări importante în toate domeniile. Astfel, Republica Moldova se îndreaptă către adeziune, cu pași siguri, implementând reforme și aplicând normele europene. În același timp, se remarcă o evoluție spectaculoasă a Francofoniei pe scena internațională. Drept urmare, această lucrare își propune, în primul rând, să prezinte evoluția Francofoniei de-a lungul anilor. De la o comunitate lingvistică, având în comun limba franceză, Francofonia se afirmă tot mai mult pe scena internațională, cu o recunoaștere ca actor-cheie cu rol de mediator și promotor al drepturilor omului și al construirii păcii, cu un număr tot mai mare de țări membre și observatoare pe toate continentele. Este larg recunoscut rolul Organizației Internaționale a Francofoniei (OIF) în susținerea principiilor democratice, inclusiv în construirea păcii, precum și contribuția sa în rezolvarea conflictelor prin mediere și diplomație. Astfel, prin promovarea acestor valori, care sunt și valori europene, Francofonia a sprijinit Republica Moldova în consolidarea acestora. Deci, studiul își propune, de asemenea, identificarea punctelor de convergență între valorile europene și cele francofone.

În acest context internațional, în evoluție continuă și marcat de noi provocări politice, sociale, culturale, dar și geopolitice, precum și odată cu apariția noilor actori internaționali, actualitatea temei rezidă în demonstrarea aportului Francofoniei în construcția identității europene a Republicii Moldova. Importanța acestei cercetări constă în evocarea câmpurilor de acțiune ale Francofoniei în Republica Moldova și relevanța lor în raport cu Uniunea europeană.

Obiectivul de cercetare al acestui studiu este identificarea rolului jucat de Francofonie în determinarea identității Republicii Moldova, deschiderii sale internaționale, precum și contribuția acesteia în promovarea și consolidarea valorilor europene comune și sprijinul în domeniul europenizării educației și cercetării.

În studierea tematicii abordate în acest articol s-a recurs, în primul rând, la *abordarea istorică*, analizând evoluția Francofoniei și identității sale în devenirea unui adevărat actor global, din ce în ce mai vizibil în termeni de acțiune și capacitate de intervenție, dar și a evoluției relațiilor Republicii Moldova cu Francofonia. Studierea acestei tematici pare imposibilă fără a recurge la *abordarea teoretică*, care permite o mai bună înțelegere a relațiilor internaționale, a actorilor pe scena internațională,

precum și înțelegerea poziționării Republicii Moldova, în relațiile sale cu Uniunea Europeană și cu Francofonia. De asemenea a fost aplicată *metoda normativă*, prin studierea diverselor acte și politici ale Uniunii europene, ale Politicii europene de vecinătate (PEV), ale Parteneriatului estic sau diversele acorduri cu Republica Moldova, precum și cele ale Summit-urilor și ale operatorilor Francofoniei, care au permis o mai bună înțelegere a căii parcurse și a proiecției către viitoarele acțiuni. Nu în ultimul rând, *metodă calitativă*, prin studierea fenomenelor, a permis înțelegerea intervenției actorilor Francofoniei, și aportul acestora în definirea parcursului european al Republicii Moldova.

Francofonia – o rețea internațională de solidaritate. Într-o lume în schimbare continuă, identitatea Francofoniei, obiectivele și misiunile sale au suferit o transformare semnificativă. La început considerată o comunitate lingvistica care reunea popoare vorbitoare de limbă franceză, sau mai degrabă un spațiu geografic unit prin franceză, o limbă comună, această comunitate este astăzi mult mai largă. Extinderea Francofoniei către zone și regiuni în care limba franceză este puțin sau deloc vorbită demonstrează că aceasta a depășit cu mult aspirațiile sale inițiale.

Evocând termenul Francofonie, ne gândim în primul rând la Organizația Internațională a Francofoniei (OIF), o organizație tânără, creată în 1970, principala misiunea a căreia era promovarea limbii și culturii franceze. Odată cu aderarea unor noi state, OIF a reușit să se afirme pe scena internațională ca un nou actor în relațiile internaționale. Evoluția sa de la un instrument hegemonic – așa cum era percepută de unii – la un actor politic internațional, adaugă o valoare semnificativă organizației în domeniile păcii și securității. Astfel, OIF constituie o comunitate cultural-politică instituționalizată a societăților care „împărtășesc limba franceză”. Dacă la începutul existenței sale OIF număra aproximativ douăzeci de state membre, în 2025 aceasta include 88 de țări membre și cu statut de observator.

Lărgirea Francofoniei contribuie la dezvoltarea diplomației multilaterale prin consolidarea dialogului între țările membre. După sfârșitul Războiului Rece, lumea francofonă s-a confruntat, de asemenea, cu democratizarea anumitor țări, influențând evoluția și poziționarea OIF. Misiunile OIF se extind odată cu apariția unor „noi” state independente în Europa de Est. Francofonia este angajată în promovarea drepturilor omului și păcii, a democrației, consolidând aceste principii prin diseminarea de norme și acțiuni menite să prevină conflictele și să stabilizeze pacea. Aceasta reprezintă o transformare veritabilă în comparație cu vocația sa culturală și tehnică inițială.

Implicarea Francofoniei din ce în ce mai activă în menținerea păcii și securității internaționale, se explică prin faptul că din 1978, OIF are statut de observator la Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite și, de asemenea, se adoptă Carta

Francofoniei în 1997 care îi reorientează misiunile și în această direcție. Se stabilește și un cadru juridic, se dezvoltă programe în domeniile menținerii păcii, medierii, prevenirii conflictelor și promovării drepturilor omului.

Un actor la fel de important pe scena internațională este operatorul direct al Francofoniei în domeniul învățământului superior și al cercetării, Agenția Universitară a Francofoniei (AUF), înființată la Montreal în 1961. Principalele sale misiuni constau în sprijinirea instituțiilor de învățământ superior și în promovarea Francofoniei științifice, angajată în dezvoltarea economică, socială și culturală a societăților. Astăzi, AUF este cea mai mare rețea academică din lume, cu peste 1.000 de universități și centre de cercetare membre din aproape 120 de țări. Obiectivul său este conceptualizarea Francofoniei științifice la nivel global și definirea acțiunii sale la nivel regional, cu respectul diversității.

De la promovarea limbii franceze și a Francofoniei în învățământul superior, la fel, și rolul AUF este într-o evoluție continuă, ajungând la elaborarea de politici și programe în favoarea diversității, incluziunii sociale, egalității de șanse și respectului pentru statul de drept și drepturile omului. Prin intermediul diplomației științifice care reunește cercetătorii, experții și oamenii de știință cu factorii de decizie pentru a găsi soluții la probleme majore precum dezvoltarea durabilă, schimbările climatice, drepturile omului, crizele și conflictele, AUF își consolidează misiunea de solidaritate între membrii săi.

Într-o evoluție constantă, rolul Francofoniei pe scena internațională, prin intermediul OIF și AUF evoluează și, astfel, Francofonia se afirmă ca un actor semnificativ în relațiile internaționale, atentă la provocările globale. Prin importantele parteneriate dintre operatorii Francofoniei cu alte organizații internaționale sau guverne, se confirmă poziționarea Francofoniei pe scena internațională și se demonstrează capacitatea sa de a aborda problemele globale precum pandemia de Covid-19, situații de criză sau conflict, precum și acțiuni legate de consolidarea și menținerea păcii alături de alți actori internaționali, precum și capacitatea sa de intervenție la nivel regional și local.

Francofonia și Republica Moldova. Relațiile Republicii Moldova cu Francofonia au rădăcini adânci și se întemeiază pe patru principii: istoric, cultural, educațional și politic. Moldova a nutrit permanent o admirație aparte față de limba și cultura Franței. Iar după cel de-al Doilea Război Mondial, limba franceză este singura limbă străină studiată în Republica Moldova, fiind considerată o perioadă înfloritoare pentru limba franceză. Colaborări în domeniul educației cu țările africane pot fi remarcate, profesori din Moldova participând alături de profesori din fostele republici sovietice la schimburi de cadre didactice. Mai târziu, odată cu independența sa, studierea limbii franceze capătă o semnificație și mai largă fiind asociată cu o formă

de deschidere către Occident, interesul față de Francofonie devenind semnificativ. Relațiile culturale cu Franța se intensifică, pentru sprijinirea predării limbii franceze în școlile și universitățile din Republica Moldova. Afinitatea dintre limbile română și franceză, datorită latinității acestora, joacă un rol fundamental în consolidarea relațiilor dintre Republica Moldova și Franța la început, apoi dintre Republica Moldova și alte țări francofone.

Relațiile Republicii Moldova cu Francofonia instituțională încep imediat după independență. În 1993, Republica Moldova este invitată la Summit-ul Francofoniei, în 1995 devenind membru observator al Organizației Internaționale a Francofoniei (OIF), iar în 1997, Republica Moldova capătă statutul de membru cu drepturi depline. Se intensifică și relațiile cu Agenția Universitară a Francofoniei (AUF). Prin semnarea unui acord de sediu între AUF și Guvernul Republicii Moldova, în 1997, se instalează la Chișinău Antena din Moldova a Agenției universitare a Francofoniei.

Promovarea valorilor europene prin Francofonie. Francofonia, ca actor internațional, reunește țări și guverne care împărtășesc valori comune precum limba franceză, diversitatea culturală, democrația, statul de drept și drepturile omului. Pentru Republica Moldova, care și-a reafirmat aspirațiile europene prin obținerea statutului de țară candidată la Uniunea Europeană în 2022, Francofonia reprezintă un cadru favorabil de apropiere față de valorile și principiile europene. Acest articol examinează modul în care Francofonia contribuie la promovarea acestor valori în contextul moldovenesc, prin educație, cultură, diplomatie și sprijin instituțional.

Educația reprezintă unul din principalii piloni ai aderării la Uniunea europeană. Altfel spus, europenizarea reușește printr-o educație de calitate. Principala misiune a AUF fiind susținerea unui învățământ de calitate, sprijinul acesteia vine către universitățile membre ale acestei organizații. Prin crearea și finanțarea celor 6 formări francofone, în care studiile se realizează în limba franceză, în 5 universități din țară, în domeniile dreptului, relațiilor economice internaționale, medicinei, informaticii și tehnologiilor alimentare, AUF a sprijinit schimburi de studenți, stagii culturale, burse pentru studenți și profesori, perfecționarea cadrelor didactice, misionari din țările francofone și alte programe de susținere. Aceste filiere francofone erau integrate în consorții internaționale de universități din țări francofone precum Franța, Belgia, Canada, dar și universități din țările din regiune, România, Bulgaria, Armenia și Georgia.

Un alt sprijin important pentru universitarii din Republica Moldova este a fost programul de burse de formare inițială (licență și masterat), de doctorat (inclusiv în cotutelă) și de perfecționare. AUF a susținut, în același timp, crearea și funcționarea claselor bilingve francofone, la nivel gimnazial și liceal, în 10 licee din capitală și din țară, acestea contribuind la formarea unei viitoare generații de francofoni, inclusiv pen-

tru filierele francofone universitare. Până în 2012, clasele bilingve francofone au beneficiat și ele, de o susținere financiară considerabilă pentru formarea și perfecționarea cadrelor didactice, pentru dotări pedagogice, organizare de seminare și altele.

Odată cu adoptarea unei noi strategii quadriennale de către AUF, numeroase proiecte de cercetare, de guvernanță universitară sau de transformare numerică, sunt susținute financiar de către Agenție. În 2016, AUF și Ministerul Educației din Republica Moldova semnează un Memorandum pentru co-finanțarea proiectelor de cercetare. Câțiva ani mai târziu, AUF acordă sprijin financiar universităților din Moldova pentru crearea Centrelor de reușită universitară (CRU), transformate ulterior în Centre de Angajabilitate francofonă (Centres d’Employabilité Francophones – CEF). Deasemenea, universitățile pot beneficia de sprijin financiar pentru recrutarea unui lector sau stagiar nativ francofon pentru predarea limbii franceze.

AUF, printre primele organizații francofone cu prezență în Republica Moldova, a facilitat accesul tinerilor moldoveni la valorile europene precum gândirea critică și participarea civică, sprijinind educația în limba franceză prin rețele școlare, burse și parteneriate academice. Limba franceză a constituit, astfel, o punte între generațiile tinere și idealurile europene. Francofonia continuă să sprijine în Moldova activități și proiecte pentru elevi și studenți liceelor francofoni, iar numeroase universități colaborează cu instituții de învățământ superior din Franța, Belgia și Canada.

Un alt fundament comun cu Uniunea Europeană este **respectarea diversității culturale**. Diversitatea culturală este o valoare centrală atât în cadrul Francofoniei, cât și al Uniunii Europene. Evenimente precum Zilele Francofoniei, festivalurile culturale francofone, concursurile și schimburile artistice contribuie la afirmarea identității culturale moldovenești într-un context european. Astfel, Republica Moldova valorifică moștenirea sa multiculturală, promovând totodată deschiderea spre cooperare și toleranță.

Francofonia nu este doar o alianță culturală, ci și o platformă de dialog, de cooperare politică și instituțională. Francofonia reprezintă, deasemenea, *un cadru de cooperare pentru democrație și statul de drept*. Consolidarea democrației, prevenirea conflictelor, sprijinirea statului de drept și promovarea drepturilor omului se înscriu în agendele OIF și AUF, stând la baza obiectivelor lor fundamentale. În Republica Moldova, atât OIF, cât și AUF au susținut proiecte privind transparența instituțională, buna guvernare și accesul liber la informații. Aceste inițiative sunt în consonanță cu cerințele Uniunii Europene privind reforma instituțională și combaterea corupției. OIF, a sprijinit financiar Ministerul Educației din Republica Moldova pentru perfecționarea profesorilor de limba franceză, dar și Guvernul Republicii Moldova prin organizarea de formări în limba franceză pentru funcționarii din Guvern în domenii care consolidează democrația și statul de drept.

Incluziunea socială, respectarea dreptului omului, dezvoltarea durabilă reprezintă alte valori, la a căror promovare contribuie Francofonia, susținând acțiuni și proiecte care vizează respectarea și promovarea acestora.

Participarea Republicii Moldova la spațiul francofon consolidează relațiile sale diplomatice cu state membre ale UE precum Franța, Belgia, Luxemburg și România, dar și cu multe alte state francophone sau din regiune. Francofonia este, astfel, *un vector diplomatic și de integrare europeană*. Prin intermediul rețelelor francophone, Moldova își poate exprima prioritățile de politică externă și poate accesa expertiză în domenii-cheie ale integrării europene. Francofonia devine, astfel, un instrument strategic de consolidare a vocației europene a Republicii Moldova și reprezintă un garant în aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Vizibilitatea și recunoașterea internațională a Republicii Moldova sunt asigurate prin participarea acesteia în Foruri internaționale. Astfel, universitari din Republica Moldova participa la atelierele din cadrul Săptămânii Mondiale a Francofoniei Științifice (SMFS), organizată anual de către Agenția universitară a Francofoniei, începând cu 2021, când a fost organizată pentru prima dată la București, România. Universitari din Republica Moldova fac parte din instanțele decizionale ale AUF.

Deasemenea, Republica Moldova, prin intermediul Ministerului Educației participă activ la Conferințele ministeriale, organizate în cadrul SMFS, fiind și semnatară, printre cele 40 de state semnatare ale *Manifestului pentru o diplomatie științifică francofonă*. AUF recurge, astfel, la diplomația științifică francofonă pentru a pune în jurul aceleiași mese știința și diplomația pentru a discuta și a identifica împreună soluții la problemele globale. Prin aderarea la acest Manifest, statele semnatare se angajează în promovarea expertizei francophone și a rețelei politico-științifice, favorizează crearea și dezvoltarea de legături și colaborări între actori din domeniul politic și cel științific și adoptă o abordare prospectivă și de anticipare. Acest tip de rețea implică cooperarea între politicieni, cercetători, instituții academice și organizații internaționale pentru a promova schimburi de idei, politici publice bazate pe cercetare științifică și soluționarea problemelor globale prin intermediul științei și tehnologiei.

Concluzie. Odată cu evoluția Francofoniei pe scena internațională și afirmarea acesteia ca partener de încredere în realizarea unor proiecte structurante de anvergură, alături de alți actori internaționali ca UNESCO, Uniunea Europeană, evoluează și relațiile Republicii Moldova cu operatorii Francofoniei. De la o dimensiune lingvistică și culturală se trece la o nouă dimensiune de cooperare, și anume cea științifică, în cadrul unui spațiu de dialog la nivelul Francofoniei științifice, prin prisma diplomației științifice francophone. Cu această nouă abordare, reinterpretată ca strategie diplomatică, Francofonia este privită ca un instrument de convingere,

cu o participare din ce în ce mai activă în cele mai vaste domenii. Recurgând la diplomația științifică, actorii francofoni își propun un dialog între știință și decidenți politici pentru a răspunde provocărilor globale. Astfel, Francofonia reprezintă o platformă de colaborare, o rampă de lansare în parcurul european al Republicii Moldova. Deasemenea, ea joacă un rol multiplu și strategic în promovarea valorilor europene ale Republicii Moldova. Prin contribuțiile sale în educație, cercetare, cultură, guvernare și diplomație, Francofonia funcționează ca o veritabilă punte între Moldova și spațiul valoric european.

Susținerea libertății presei, sprijinul acordat universităților și liceelor francofone, organizarea de formări și stagii pentru funcționari publici în țările francofone, dezvoltarea rețelei de lectori francezi, susținerea proiectelor de formare pentru jurnaliști, acordarea burselor pentru studenți, profesori, cercetători și finanțarea proiectelor de cercetare, de formare și de angajabilitate francofone se numără printre cele mai relevante inițiative și reprezintă câteva exemple. Aceste acțiuni contribuie direct la consolidarea capacității instituționale și de guvernanță și la alinierea Moldovei la standardele europene. Continuarea și aprofundarea cooperării francofone poate sprijini eforturile Moldovei de integrare europeană și de modernizare a societății în acord cu principiile democratice.

Referințe bibliografice

1. BRAILLARD (Philippe) et DJALILI (Mohammad-Reza), *Les relations internationales*, Paris, PUF, 2006
2. DENIAU Xavier, *La Francophonie*, Paris, Presses universitaires de France, Collection « Que sais-je? », 2001
3. HENRY Vincent, *La Moldavie et l'Union européenne; l'horizon indéfini: entre continuité post-soviétique, dérives oligarchiques et essoufflement d'un modèle*. Thèse soutenue le 19 mars 2021, <https://theses.hal.science/tel-03411905v1>
4. GUILLOU (Michel), « *La troisième francophonie : un espace culturel mondialisé* », *La Revue mondiale des Mondes Francophones*, no.1, Automne-hiver 2010
5. GUTU (Ion, 2007, 2011. *La Francophonie moldave après 1991*, 2007, 2011. In « *La Francopolyphonie : langues et identités*. Chișinău : La Francopolyp-honie n°2. Vol. 1, op.cit.
6. MARTINI Francine. *Le monde francophone*. Milano : La Spiga languages, 1995
7. MAUGEY Axel. *Francophonie et dialogue des cultures*. Humanitas, 2003

8. MAUGEY Axel. *Le succès de la francophonie au XXIe siècle*. Éditions Université, 2017
9. NGUYEN Khan Toan, *La francophonie comme acteur des relations internationales contemporaines : enjeux et perspectives (1986-2010)*, Lyon : Université Jean Moulin (Lyon 3), thèse de doctorat soutenue le 26 septembre 2012
10. Organisation Internationale de la Francophonie, *La Francophonie dans le monde, 2006-2007*, Nathan, Paris, 2007
11. RECLUS (Onésime), *France, Algérie et colonies*, Paris, Hachette, 1883
12. Smouts (Marie-Claude) et al., *Dictionnaire des relations internationales. Approches, concepts, doctrines*, op.cit :
13. TRANG Phan – Michel Guillou, *Francophonie et mondialisation*, Paris, Belin, 2011
14. TRANG Phan – Michel Guillou, *Francophonie et mondialisation*, Paris, Belin, 2011
15. WOLTON Dominique, *Demain la Francophonie*. Paris : Éditions Flammarion, 2006
16. АРУТЮНОВА Ж. М., БОРИСЕНКО М. К. *Устные темы. Франкофония. Франкоязычные страны*, Москва: Издательство РУДН, 2001

Resurse web

<https://www.auf.org/a-propos/que-faisons-nous/>
<https://auf-semaine-francophonie.auf.org/>
<https://www.hceres.fr/fr/actualites/retour-sur-la-3e-edition-de-la-semaine-mondiale-de-la-francophonie-scientifique>
<https://www.moldavie.fr/La-Semaine-mondiale-de-la-Francophonie-scientifique.html>
<https://www.moldavie.fr/Aspects-historiques-de-la-Francophonie-moldave.html>
<https://www.francophonie.org/la-francophonie-en-bref-754>,
<https://www.quebec.ca/nouvelles/actualites/details/semaine-mondiale-francophonie-scientifique>